

بررسی وضعیت دیپلماسی فرهنگی

جمهوری اسلامی ایران

۱. دستگاه‌ها و نهادهای فعال

کد موضوعی: ۲۷۰

شماره مسلسل: ۱۰۳۲۱

تیرماه ۱۳۸۹

دفتر: مطالعات فرهنگی

به نام خدا

فهرست مطالب

چکیده	۱
مقدمه	۱
۱. تعریف دیپلماسی فرهنگی	۲
۲. دیپلماسی فرهنگی در تاریخ ایران	۲
۳. دیپلماسی فرهنگی جمهوری اسلامی ایران	۳
۴. موقعیت روابط فرهنگی بین‌المللی در سند سیاست فرهنگی جمهوری اسلامی ایران	۴
۵. منابع و ظرفیت‌های فرهنگی جمهوری اسلامی ایران برای اداره دیپلماسی فرهنگی	۵
۶. گونه‌شناسی نهادهای متولی دیپلماسی فرهنگی در جمهوری اسلامی ایران	۶
۷. بررسی تداخل اهداف و وظایف مهمترین نهادهای متولی دیپلماسی فرهنگی	۱۳
نتیجه‌گیری	۱۹
پيوست	۲۱
منابع و مأخذ	۳۲

بررسی وضعیت دیپلماسی فرهنگی جمهوری اسلامی ایران ۱. دستگاه‌ها و نهادهای فعال

چکیده

نزدیک به ۳۰ نهاد و سازمان در حوزه دیپلماسی فرهنگی جمهوری اسلامی ایران فعالیت می‌کنند که برخی از این دستگاه‌ها زیر نظر دولت و دارای قانون مصوب مجلس هستند، بعضی دیگر اساسنامه مشخصی ندارند و تعدادی دیگر، دارای اساسنامه مصوب مقام معظم رهبری هستند و در مورد پاسخگویی آنها به مجلس شورای اسلامی، سازوکار مشخصی وجود ندارد. فعالیت بسیاری از این سازمان‌ها به لحاظ قانونی با یکدیگر همپوشانی دارد. در این گزارش وضعیت نهادها و دستگاه‌های فعال در عرصه دیپلماسی فرهنگی از نقطه نظر جایگاه قانونی آنها (اهداف و وظایف) مورد بررسی قرار گرفته است و به تعارض‌های موجود در قوانین مصوب این دستگاه‌ها اشاره می‌شود.

مقدمه

مهمترین مدعای انقلاب اسلامی، ساختن عالمی جدید و دنیای متفاوت با آن چیزی بود که جهان سوزانده مادی را با بحران مواجه می‌ساخت. انقلاب اسلامی، آرمان مطلوب خود را دگرگونی در ارزش‌ها و اصول حاکم بر شیوه زندگی مردم و سامان دادن جامعه براساس اخلاق دینی و الهی قرار داده است. در این راستا انقلاب نه خود را محدود به مرزهای جغرافیایی ایران کرد و نه راه ایجاد عالم جدید را اشغال کشورهای دیگر و جنگ‌افروزی در اقصی نقاط دنیا دانست. براساس رهنمودهای امام خمینی (ره) و اصول انقلاب اسلامی، راه گسترش آرمان انقلاب در جهان و ساختن زمینه‌ای برای بیداری عالم جدید با ارزش‌های انسانی و دینی، از طریق فعالیت‌ها و اقدامات فرهنگی است. دیپلماسی فرهنگی روشی است که براساس آن انقلاب می‌کوشد، اصول خود را در سراسر جهان گسترش دهد. اکنون با گذشت بیش از ۳۰ سال از این انقلاب، هنگام آن است که مجموعه اقدامات و فعالیت‌های صورت گرفته در این حوزه، مورد بررسی قرار گرفته و چالش‌ها و آسیب‌های احتمالی این حوزه شناسایی شود. گزارش حاضر به بررسی نهادها و سازمان‌های فعال در عرصه دیپلماسی فرهنگی پرداخته و تداخل وظایف و موازی‌کاری‌های آنها را بررسی کرده است در گزارش‌های آتی آسیب‌ها و چالش‌های این حوزه و همچنین چشم‌اندازهای پیش روی عرصه دیپلماسی فرهنگی بررسی خواهد شد.

۱. تعریف دیپلماسی فرهنگی

منظور از دیپلماسی فرهنگی تلاش برای مطلع ساختن، مشارکت دادن و تأثیرگذاران بر مردم دیگر کشورها است. براساس تعریفی دیگر، دیپلماسی فرهنگی تبادل ایده‌ها، اطلاعات، هنر و دیگر جنبه‌های فرهنگ میان ملت‌ها به منظور تقویت تفاهم متقابل است، دیپلماسی فرهنگی در واقع تأمین منافع ملی با استفاده از ابزارهای فرهنگی است. پیشبرد منافع ملی با به‌کارگیری ابزار فرهنگی ممکن است نتواند جایگزین سایر ابزارها همانند ابزارهای سیاسی، اقتصادی، نظامی و... بشود اما می‌تواند مکمل آنها باشد. امروزه حتی قوی‌ترین کشورها نیز ترجیح می‌دهند تا آنجایی که ممکن است از شیوه‌های فرهنگی برای تأمین منافع خود استفاده نمایند تا سایر اهرم‌ها. به‌همین دلیل استفاده از ابزارهای فرهنگی در پیشبرد منافع ملی امری عادی و جا افتاده محسوب می‌شود.

هدف اساسی دیپلماسی فرهنگی ارائه دیدگاه روشن و موجه نسبت به فرهنگ ارزشی و رفتاری نظام برای بازیگران مختلف عرصه بین‌الملل شامل: دولت‌ها، سازمان‌های دولتی و غیردولتی بین‌المللی و افکار عمومی است، از این‌رو اندیشمندان این حوزه، نفوذ و اثرگذاری را دو هدف اصلی دیپلماسی فرهنگی می‌شمارند. در عصر کنونی از فرهنگ به‌عنوان قدرت نرم در سیاست خارجی بحث می‌شود که عنوان دیپلماسی فرهنگی به آن می‌دهند و به‌معنای استفاده از ابزارها و مکانیسم‌های فرهنگی برای معرفی و انتقال فرهنگ و تمدن یک سرزمین به سرزمین و فرهنگ‌های دیگر است.

۲. دیپلماسی فرهنگی در تاریخ ایران

استفاده از ابزار دیپلماسی فرهنگی در تاریخ ایران سابقه طولانی دارد ایرانی‌ها هر زمان در جنگ نظامی شکست خورده و سرزمین‌شان اشغال شده است و حکام بیگانه بر آنها حکم رانده‌اند همانند دوران مغول یا پیش از آن در دوره حمله اسکندر، به‌تدریج توانسته‌اند اشغالگران را در فرهنگ خود جذب و هضم نمایند و خودی سازند تا آنجا که قدرت خارجی به اهرمی برای پیشبرد منافع ملی آنها تبدیل شده است.

این نگرش نشانگر عظمت فرهنگ و تمدن ایران است که حتی قدرت‌های غالب نظامی را نیز به لحاظ فرهنگی مغلوب ساخته است و یا در دوران اسلامی، برخلاف اعراب که اسلام را به زور شمشیر گسترش دادند، ایرانیان از طریق روابط فرهنگی و تجاری به گسترش اسلام در آسیای مرکزی و شرق آسیا مبادرت ورزیده‌اند.^۱

۱. نبی سنبلی، دیپلماسی فرهنگی و نقش آن در پیشبرد منافع ملی، خبرگزاری فارس، ۱۳۸۶/۱۱/۲۰، شماره گزارش ۸۱۱۱۱۰۰۶۱۲.

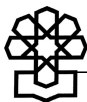

۳. دیپلماسی فرهنگی جمهوری اسلامی ایران

جمهوری اسلامی ایران، به دلیل وسعت سرزمینی، ازدیاد جمعیت، برخورداری از امکانات دفاعی متناسب با تهدیدات و قرار گرفتن در شاهراه تحولات جهانی و موقعیت ممتاز از نظر ژئواستراتژیک و ژئوپلیتیک و دارا بودن منابع طبیعی متنوع و ظرفیت‌های بزرگ اقتصادی در خاورمیانه به قدرتی بی‌نظیر تبدیل شده است و به همین دلیل کارشناسان سیاسی کشورهای غربی معتقدند که دیگر نمی‌توان از طریق نظامی آن را متوقف یا نابود کرد. بنابراین تنها راه سرنگونی نظام جمهوری اسلامی، جنگ نرم و به‌کارگیری تکنیک‌های عملیات روانی است. در حال حاضر اجرای پروژه جنگ نرم علیه ایران ناشی از گسترش حس تنفر از آمریکا در جهان می‌باشد که به نظر سران کاخ سفید، مرکز اصلی ایجاد این تنفر و گسترش آن، کشور ایران است. از دیگر دلایل اجرای پروژه جنگ نرم علیه ایران می‌توان به این موارد اشاره کرد، تضاد منافع غرب با ایران بر سر مسائل مهم جهانی نظیر انرژی، تروریسم، حقوق بشر و رقابت‌های جدی در عرصه سیاست‌های جهانی و خاورمیانه‌ای غرب با ایران و احتمال جهش استراتژیک ایران به سمت تبدیل به یک نیروی مؤثر در عرصه روابط بین‌الملل و... آنچه امروزه اهمیت و ضرورت تقویت دیپلماسی فرهنگی را نسبت به سال‌های آغازین انقلاب دوچندان می‌کند، جنگ نرم دشمنان بر علیه جمهوری اسلامی در همه ابعاد است که از مصادیق این جنگ، ناتوی فرهنگی است. از جمله علل تغییر رویکرد دشمن از بعد نظامی به فرهنگی را در موارد زیر می‌توان جستجو کرد:

۱. گستره ناتوی فرهنگی، فکر، اندیشه و فرهنگ ملتهاست، در حالی که گستره ناتوی نظامی مرزهای جغرافیایی یک یا چند کشور است و طبیعتاً آنچه در جنگ اهمیت دارد، تسخیر فکر و اندیشه افراد است تا سرزمین آنها.
۲. سیاست ناتوی فرهنگی به دست آوردن باورها و اعتقادات ملتهاست ولی هدف از حمله نظامی تصرف زمین و کسب منابع و مراکز مهم اقتصادی است.
۳. در کارکرد نظامی و جنگ سخت، تلفات و خرابی‌ها محسوس و ملموس است و در ضمن با هزینه کردن، قابل بازسازی است، ولی در ناتوی فرهنگی ویرانی‌ها و آسیب‌ها نامحسوس است و به آسانی بازسازی نمی‌شود.
۴. کارکرد ناتوی فرهنگی بلندمدت کم‌درسر و کم‌هزینه، اما ناتوی نظامی کوتاه‌مدت پردردسر و پرهزینه‌تر است.

ناتوی فرهنگی بدون عقبه مطمئنی از ائتلاف قدرت‌های همسو با منافع مشترک قابلیت چندانی برای تأمین هدف‌های فرهنگی ندارد. بنابراین ناتو به معنای واقعی آن که در ابتدا یک اتحادیه نظامی بود و سپس به اقتضای تحولات جهانی وظایف و حوزه عملکرد و سیاست‌های خود را متنوع و توسعه داده است مورد توجه قرار گیرد.

۴. موقعیت روابط فرهنگی بین‌المللی در سند سیاست فرهنگی جمهوری اسلامی ایران

شورای عالی انقلاب فرهنگی در سند سیاست فرهنگی جمهوری اسلامی ایران به‌خوبی به اشکال تعامل با جهان، توجه جدی مبذول داشته است. موقعیت روابط فرهنگی بین‌المللی در سند سیاست فرهنگی از این قرار است:

سیاست فرهنگی جمهوری اسلامی ایران در بخش اهداف

قسمت الف) اهداف فرهنگی جمهوری اسلامی ایران، در بندهای «۱» و «۶» چنین آمده است:

بند «۱» - رشد و تعالی فرهنگ اسلامی، انسانی و بسط پیام فرهنگ انقلاب اسلامی در جهان و جامعه.
بند «۶» - درک مقتضیات و تحولات زمان و نقد و تنقیح دستاوردهای فرهنگی جوامع بشری و استفاده از نتایج قابل انطباق با اصول و ارزش‌های اسلامی.

در قسمت ب) اهداف سیاست فرهنگی، بند «۱» چنین آورده است:

بند «۱» - تعیین و تدوین اصول راهنما و اولویت‌های لازم‌الرعايه در حرکت فرهنگی کشور و رسمیت‌دادن به آن با الهام از آرمان‌ها و اعتقادات، با توجه به ظرفیت‌ها و واقعیات و با بهره‌گیری از تجربیات داخلی و جهانی و امکانات و ابزارهای مختلف و مناسب.

در قسمت ج) اصول سیاست فرهنگی، به‌عنوان راهنمای مسئولان، مدیران، برنامه‌ریزان و کارگزاران از فعالیت‌های فرهنگی، در بندهای «۳»، «۴» و «۷» آورده است:

بند «۳» - ارتباط فعال با کشورها و ملت‌ها و تحکیم پیوند مودت و تقویت همبستگی با مسلمانان و ملل دیگر جهان.

بند «۴» - شناخت فرهنگ و تجارب بشری و استفاده از دستاوردهای علمی و فرهنگی جهان با بهره‌گیری از کلیه روش‌ها و ابزارهای مفید و مناسب.

بند «۷» - اهتمام به امر زبان و ادبیات فارسی و تقویت و گسترش آن.

در بخش اولویت‌ها و سیاست‌های کلی، بند «۲» آورده است

بند «۲» - اولویت دادن به کشورها و مجامع اسلامی و ایرانیان در خارج از کشور.

در بخش فرهنگ و هنر، در بند «۲۹» آورده است

بند «۲۹» - توسعه و تقویت کرسی‌های زبان و ادبیات فارسی در مراکز علمی و دانشکده‌های داخل و خارج از کشور، نیز تقویت فرهنگستان زبان و ادب فارسی.^۱

در بخش امکانات، بند «۳۱» و «۳۵» آورده است

بند «۳۱» - تعیین جایگاه مناسب برای بخش فرهنگ در نظام بودجه‌ریزی کشور و تخصیص اعتبارات به‌نحوی که ثبات مالی لازم برای برنامه‌ریزی در درازمدت فراهم شود و فعالیت‌ها و

۱. مصوبات شورای عالی انقلاب فرهنگی، سیاست جمهوری اسلامی ایران، سال ۱۳۷۱.

برنامه‌های فرهنگی تابع تغییرات بودجه جاری کشور نباشد.

بند «۳۹» - ... همچنین تأسیس و تقویت نمایندگی‌های مطبوعاتی و وسایل ارتباط جمعی در خارج از کشور به منظور بهره‌گیری از تجارب و تحقیقات داخلی و خارجی در عرصه فعالیت‌های خبری و تبلیغی.^۱

در بخش روابط خارجی، در بندهای «۴۶»، «۴۷» و «۴۸» آورده است

بند «۴۶» - ایجاد و تحکیم ارتباط میان فرهنگ رسای جمهوری اسلامی ایران با سایر فرهنگستان‌ها و گسترش انجمن‌های فرهنگی در ارتباط با سایر کشورها و تأسیس و تقویت مراکزی مانند رایزنی فرهنگی، دانشگاه بین‌المللی و مرکز تحقیقات فرهنگی بین‌الملل.

بند «۴۷» - استفاده از مراکز علمی و فرهنگی غیررسمی و فعال در خارج، با بهره‌گیری از تجارب نمایندگی‌های جمهوری اسلامی ایران در کشورهای دیگر و تأمین حضور فعال و مؤثر جمهوری اسلامی ایران در صحنه‌های فرهنگی جهان، به‌خصوص حج و اماکن مذهبی و افزایش تولیدات فرهنگی و هنری برای خارج از کشور.

بند «۴۸» - ارسال گروه‌ها و مواد و امکانات فرهنگی و هنری برای نقاط مختلف جهان و تجهیز نمایندگی‌های فرهنگی ایران در جهت گسترش و افزایش حضور فرهنگی، هنری، تبلیغی، خبری و مطبوعاتی جمهوری اسلامی ایران در صحنه بین‌المللی.^۲

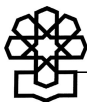
همان‌طور که ملاحظه شد در سند سیاست فرهنگی جمهوری اسلامی ایران توجه درخوری به بحث دیپلماسی فرهنگی شده است ولی لازم است به‌صورت جزئی‌تر بررسی شود که نهادهایی که متولی دیپلماسی فرهنگی هستند به‌لحاظ قانونی (اهداف و وظایف)، چه همپوشانی‌ها یا حتی تعارضاتی با یکدیگر دارند؟ مصوبات شورای عالی انقلاب فرهنگی مربوط به ۱۸ سال قبل است، با دقت بیشتر در بین مصوبات مشخص‌تر می‌شود که شورای مذکور پیش از تأسیس سازمان فرهنگ و ارتباطات تصویری از تمرکز فعالیت‌ها و ادغام دستگاه‌های فعال نداشته است بنابراین این بندها نیازمند بازنگری و بازنویسی براساس مقتضیات جدید است.

۵. منابع و ظرفیت‌های فرهنگی جمهوری اسلامی ایران برای اداره دیپلماسی فرهنگی

جمهوری اسلامی ایران بی‌شک علاوه بر منابع سرشار طبیعی و انسانی، منابع بسیار غنی فرهنگی و تمدنی نیز دارد که اصل وجود چنین منابعی برای مسئولین و سیاستگذاران کشور یک فرصت استثنایی پدید آورده است که باید دید تا چه حد توانسته‌ایم از این منابع غنی در جهت پیشرفت

۱. همان.

۲. همان.

دیپلماسی فرهنگی کشور استفاده کنیم. این منابع در پنج بخش قابل دسته‌بندی است:

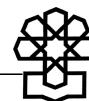
- علوم و معارف اسلامی مثل قرآن کریم، روایات و سیره معصومین (ع).
- منابع فرهنگی و تمدنی مثل زبان و ادبیات فارسی، مفاخر و شخصیت‌های تاریخی، بناها و آثار فرهنگی، آداب و رسوم و سنن، موزه‌ها، آیین‌ها، ادبیات انقلاب اسلامی.
- منابع هنری مثل تولیدات سینمایی، موسیقی، نقاشی، صنایع دستی و نمایش‌های آیینی.
- منابع تخصصی مثل باستان‌شناسی، نیروی انسانی خلاق و مستعد، فرهنگستان‌ها، حوزه‌های علمی دینی، مراکز تحقیقاتی و علمی، کتابخانه‌ها و نسخ خطی.
- منابع رسانه‌ای مثل تولیدات رادیویی و تلویزیونی، چاپ و نشر.
- ایرانیان و شیعیان خارج از کشور.

این منابع تکیه‌گاه جمهوری اسلامی ایران برای تقویت حضور خود در عرصه روابط فرهنگی بین‌المللی و نیز جذب و جلب نیروهای انسانی خلاق و علاقمند و نیز اندیشمند است. جمهوری اسلامی ایران به لحاظ منابع فرهنگی، کشوری قدرتمند به حساب می‌آید که متأسفانه فقدان یا ضعف در سازماندهی این منابع، یکی از عوامل ناکارآمدی و خنثی‌سازی این منابع به‌شمار می‌رود. درحالی که ما باید بتوانیم با به‌کارگیری ابزارها و روش‌های تعاملی و پویا از همه منابع و ظرفیت‌های فرهنگی جمهوری اسلامی ایران نهایت استفاده را ببریم. اینکه چرا ما نمی‌توانیم از این پتانسیل عظیم به‌منزله فرصت‌های روابط خارجی استفاده کنیم؟ و چرا این عظمت و اقتدار فرهنگی، از یکسو و اعترافات قدرت‌های بزرگ ازسوی دیگر قدرت چانه‌زنی ما را در عرصه‌های دیگر تقویت نمی‌کند؟ و چرا زمینه‌ساز رونق سیاسی اقتصادی کشور نمی‌شود؟ اینها همه سؤالاتی است که در خلال سلسله گزارش‌های مربوط به دیپلماسی فرهنگی، درصدد پاسخگویی بدان‌ها هستیم.^۱

۶. گونه‌شناسی نهادهای متولی دیپلماسی فرهنگی در جمهوری اسلامی ایران

از ابتدای انقلاب اسلامی نهادهای مختلفی متولی دیپلماسی فرهنگی در کشور بوده و به فعالیت فرهنگی در خارج از کشور مشغول بودند، نکته مهم در گونه‌شناسی این نهادها، یکی جایگاه قانونی، دیگری فعالیت‌های آنها در امور حاکمیتی و اجرایی و نهایتاً بودجه عمومی و درآمد اختصاصی آنها است. در یک معرفی خلاصه، سازمان‌های مرتبط با دیپلماسی فرهنگی از ابتدای انقلاب اسلامی در جدول زیر احصا شده‌اند:

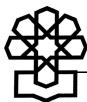
۱. رضا جلالی، بررسی وضعیت اداره روابط فرهنگی بین‌المللی جمهوری اسلامی ایران، مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی شهر یورماه ۱۳۸۲.

جدول ۱. جایگاه قانونی و نوع فعالیت نهادها و سازمان‌های متولی دیپلماسی

فرهنگی از ابتدای انقلاب اسلامی (ارقام به میلیون ریال)

ردیف	نام سازمان	جایگاه قانونی	زمان آغاز فعالیت	نوع فعالیت	بودجه سال ۱۳۸۸
۱	مجلس شورای اسلامی	قانون اساسی	۱۲۸۵ ملی ۱۳۶۸ اسلامی	قانونگذاری و نظارت در امور فرهنگی	۹۷۴,۹۴۸
۲	شورای عالی انقلاب فرهنگی	تشکیل به دستور امام خمینی (ره)	۱۳۵۹	سیاستگذاری و نظارت در امور فرهنگی	۱۱۹,۵۲۹
۳	مجمع تشخیص مصلحت نظام	تشکیل به دستور امام خمینی (ره) و اصل یکصد و نوزدهم قانون اساسی	۱۳۶۶ دستور امام ۱۳۶۸ قانون اساسی	تدوین سیاست کلی کشور در امور فرهنگی	۹۳,۸۷۸
۴	کمیته امداد امام خمینی (ره)	اساسنامه مصوب مقام معظم رهبری	۱۳۵۷	کمک به محرومین و انجام برخی امور فرهنگی خارج از کشور	۱۶,۰۴۶,۵۸۲
۵	شورای هماهنگی تبلیغات اسلامی	اساسنامه مصوب مقام معظم رهبری	۱۳۵۹	برگزاری مراسم رسمی فرهنگی و اشاعه فرهنگ اسلامی	۴۵,۴۱۷
۶	دفتر تبلیغات اسلامی قم	اساسنامه مصوب مقام معظم رهبری	۱۳۵۸	آموزش و تبلیغات دینی	۴۰۳,۴۷۰
۷	سازمان تبلیغات اسلامی	اساسنامه مصوب مقام معظم رهبری	۱۳۶۰	آموزش و تبلیغات اسلامی	۲۳۳,۵۷۹
۸	جامعه المصطفی (ص) العالمیه	اساسنامه مصوب مقام معظم رهبری	۱۳۸۶	تربیت طلاب و روحانیون خارجی	۴۴۶,۱۷۵
۹	معاونت امور بین الملل سازمان صداوسیما	قانون مصوب مجلس	۱۳۵۷	نشر فرهنگ اسلامی در ایران و جهان از طریق رادیو و تلویزیون	---
۱۰	سازمان میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری	قانون مصوب مجلس	۱۳۶۶	حفظ میراث فرهنگی ایران، در داخل و خارج از کشور	۲,۲۴۴,۸۹۷
۱۱	مجمع جهانی تقریب بین المذاهب اسلامی	اساسنامه مصوب مقام معظم رهبری	۱۳۶۹	تقریب مذاهب اسلامی	۶۴,۹۶۸
۱۲	مجمع جهانی اهل بیت (ع)	اساسنامه مصوب مقام معظم رهبری	۱۳۶۹	فعالیت‌های جهانی اهل بیت (ع)	۱۰۲,۱۶۶
۱۳	اداره کل فرهنگی وزارت امور خارجه	قانون مصوب مجلس	۱۳۸۰	هماهنگی و بسترسازی امور فرهنگی خارج از کشور	---
۱۴	شورای عالی ایرانیان خارج از کشور	قانون مصوب مجلس	۱۳۸۳	توجه به امور ایرانیان خارج از کشور	۱۳۰,۰۸۴
۱۵	فرهنگستان علوم	اساسنامه مصوب شورای عالی انقلاب فرهنگی	۱۳۶۶	کمک به توسعه علوم و فنون	۳۰,۲۱۷

ردیف	نام سازمان	جایگاه قانونی	زمان آغاز فعالیت	نوع فعالیت	بودجه سال ۱۳۸۸
۱۶	فرهنگستان هنر	اساسنامه مصوب شورای عالی انقلاب فرهنگی	۱۳۷۷	پاسداری از میراث و هنر اسلامی و ملی	۴۹,۳۵۴
۱۷	بنیاد ایران‌شناسی	اساسنامه مصوب شورای گسترش آموزش عالی ایران	۱۳۸۰	شناساندن جلوه‌های گوناگون فرهنگ و تمدن ایرانی به جهانیان	۴۲,۳۴۹
۱۸	سازمان اوقاف و امور خیریه	قانون مصوب مجلس	۱۳۶۳	تقویت امور وقف و موقوفات، تولید امکان متبرکه	۳۹۷,۲۸۳
۱۹	سازمان حج و زیارت	قانون مصوب مجلس	۱۳۵۱	حج و زیارت	۹,۷۰۰
۲۰	مرکز مطالعات و همکاری‌های بین‌المللی وزارت علوم، تحقیقات و فناوری	قانون مصوب مجلس	---	انجام فعالیت‌های علمی فرهنگی خارج از کشور	۹,۴۸۴
۲۱	حوزه هنری سازمان تبلیغات اسلامی	اساسنامه مصوب مقام معظم رهبری	۱۳۶۰	ترویج هنر و ادب دینی	۱۱۶,۵۳۹
۲۲	سازمان تربیت بدنی	قانون مصوب مجلس	۱۳۵۰	پرورش نیروی جسمانی و تقویت روحیه سالم	۸,۵۰۲,۲۷۱
۲۳	دانشگاه بین‌المللی امام خمینی (ره)	قانون مصوب مجلس	۱۳۷۰	ارائه علوم دانشگاهی به دانشجویان ایرانی و خارجی	۲۰۱,۶۵۲
۲۴	دانشگاه آزاد اسلامی	قانون مصوب مجلس	۱۳۶۱	ارائه علوم دانشگاهی به دانشجویان ایرانی و خارجی	---
۲۵	سازمان فرهنگ و ارتباطات اسلامی	اساسنامه مصوب مقام معظم رهبری	۱۳۷۵	نظارت و اجرای امور فرهنگی و تبلیغات دینی خارج از کشور	۴۹۲,۸۲۶
۲۶	مؤسسه فرهنگی اکو	قانون مصوب مجلس	۱۳۷۵	تحکیم پیوستگی‌های فرهنگی میان کشورهای عضو	۱۰,۰۰۰ (سهم جمهوری اسلامی ایران)
۲۷	واحد بین الملل دفتر مقام معظم رهبری	---	---	نظارت بر دستگاه‌های فرهنگی خارج از کشور که خارج از چارچوب نظارت مجلس هستند	---
۲۸	آستان قدس رضوی	---	---	انجام امور فرهنگی مذهبی خارج از کشور	---

ردیف	نام سازمان	جایگاه قانونی	زمان آغاز فعالیت	نوع فعالیت	بودجه سال ۱۳۸۸
۲۹	هلال احمر	قانون مصوب مجلس	۱۳۰۱	انجام برخی امور فرهنگی مذهبی خارج از کشور	—
۳۰	سپاه پاسداران انقلاب اسلامی	قانون مصوب مجلس	۱۳۵۸	انجام برخی امور فرهنگی خارج از کشور	—
۳۱	مؤسسات و افراد خصوصی و نیمه‌دولتی فعال در عرصه دیپلماسی فرهنگی (نظیر، مرکز گفتگوی تمدن‌ها، انجمن خدمات فرهنگی ایرانیان خارج از کشور، مؤسسه آینده روشن و...)	—	—	—	—

با نگاهی به جایگاه قانونی نهادها و سازمان‌های فوق در می‌یابیم:

- بجز شورای عالی انقلاب فرهنگی، آستان قدس رضوی و واحد بین‌الملل دفتر مقام معظم رهبری، ۱۳ نهاد دارای قانون مصوب مجلس هستند، ۹ نهاد دارای اساسنامه مصوب مقام معظم رهبری هستند، ۲ نهاد اساسنامه مصوب شورای عالی انقلاب فرهنگی دارند، ۲ نهاد مبنای قانون اساسی دارند و ۱ نهاد نیز اساسنامه مصوب شورای گسترش آموزش عالی را دارد.

- از بین نهادهای فوق ۵ نهاد شورای عالی انقلاب فرهنگی، مجلس شورای اسلامی، واحد بین‌الملل دفتر مقام معظم رهبری، وزارت امور خارجه و سازمان فرهنگ و ارتباطات اسلامی دارای شأن نظارتی هستند (که البته وزارت خارجه و سازمان فرهنگ و ارتباطات اسلامی دارای شئون اجرایی نیز هستند) و لازم است سازوکار هر یک از این نظارت‌ها معین شود تا از همپوشانی جلوگیری شود.

- باید توجه داشت که وظایف سازمان تبلیغات اسلامی و شورای هماهنگی تبلیغات اسلامی که با وظایف ذاتی سازمان فرهنگ و ارتباطات اسلامی همپوشانی داشته‌اند حذف شده و در واقع بخش بین‌المللی این دو نهاد به‌طور کامل در سازمان فرهنگ و ارتباطات اسلامی ادغام شده‌اند.

بسیاری از سازمان‌های فعال در عرصه دیپلماسی فرهنگی به‌لحاظ فعالیت‌های حاکمیتی و هم‌چنین اجرایی دارای همپوشانی‌ها و حتی تعارضاتی در وظایف و اهداف خود هستند که در جدول زیر احصا شده‌اند:

جدول ۲. تداخل و توازی فعالیت‌های سازمان‌های متولی دیپلماسی فرهنگی در حوزه وظایف حاکمیتی و اجرایی

ردیف	نام سازمان	فعالیت‌های حاکمیتی					فعالیت‌های اجرایی	
		سیاستگذاری یا قانونگذاری	برنامه‌ریزی	نظارت	هدایت و حمایت	پژوهش	آموزش و ترویج	فعالیت‌های اجرایی دیگر
۱	مجلس شورای اسلامی	×		×				
۲	شورای عالی انقلاب فرهنگی	×	×	×				
۳	مجمع تشخیص مصلحت نظام	×		×				
۴	کمیته امداد امام خمینی (ره)				×		×	
۵	دفتر تبلیغات اسلامی قم		×			×	×	
۶	جامعه‌المصطفی (ص) العالمیه			×		×	×	
۷	معاونت امور بین‌الملل سازمان صداوسیما			×	×		×	
۸	سازمان میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری		×				×	
۹	مجمع جهانی تقریب بین المذاهب اسلامی					×	×	
۱۰	مجمع جهانی اهل بیت (ع)					×	×	
۱۱	اداره کل فرهنگی وزارت امور خارجه			×	×		×	
۱۲	شورای عالی ایرانیان خارج از کشور				×		×	
۱۳	فرهنگستان علوم					×	×	
۱۴	فرهنگستان هنر					×	×	
۱۵	بنیاد ایران‌شناسی					×	×	
۱۶	سازمان اوقاف و امور خیریه			×	×	×	×	
۱۷	سازمان حج و زیارت						×	
۱۸	مرکز مطالعات و همکاری‌های بین‌المللی وزارت علوم، تحقیقات و فناوری					×	×	
۱۹	حوزه هنری سازمان تبلیغات اسلامی			×	×	×	×	
۲۰	سازمان تربیت بدنی						×	
۲۱	دانشگاه بین‌المللی امام خمینی (ره)					×	×	
۲۲	دانشگاه آزاد اسلامی					×	×	
۲۳	سازمان فرهنگ و ارتباطات اسلامی			×	×	×	×	
۲۴	مؤسسه فرهنگی اکو					×	×	
۲۵	واحد بین‌الملل دفتر مقام معظم رهبری			×			×	

ردیف	نام سازمان	فعالیت‌های حاکمیتی					فعالیت‌های اجرایی	
		سیاستگذاری یا قانونگذاری	برنامه‌ریزی	نظارت	هدایت و حمایت	پژوهش	آموزش و ترویج	فعالیت‌های اجرایی دیگر
۲۶	آستان قدس رضوی							×
۲۷	هلال احمر							×
۲۸	سپاه پاسداران انقلاب اسلامی							×

با نگاهی به وضعیت فعالیت‌های حاکمیتی و اجرایی این نهادها در جدول فوق تا سال ۱۳۸۸ درمی‌یابیم:

۴ - دستگاه و نهاد در بخش دیپلماسی فرهنگی وظیفه سیاستگذاری یا قانونگذاری را به‌عهده دارند،^۱

۹ - دستگاه و نهاد در این بخش برنامه‌ریزی می‌کنند،

۹ - دستگاه و نهاد در این بخش نظارت می‌کنند،

۷ - دستگاه و نهاد در این بخش هدایت و حمایت می‌کنند،

۱۴ - دستگاه و نهاد در این بخش به امر پژوهش مشغول هستند،

۱۳ - دستگاه و نهاد در این بخش فعالیت آموزشی دارند،

۲۵ - دستگاه و نهاد فعالیت‌های اجرایی دیگر دارند (به‌استثنای شورای عالی انقلاب فرهنگی و

مجمع تشخیص مصلحت نظام و مجلس شورای اسلامی).

در بسیاری از دستگاه‌ها و نهادهای فوق وضعیت متداخل و موازی وجود دارد که در قسمت‌های بعدی گزارش به آنها پرداخته خواهد شد. اما باید خاطر نشان کرد اینکه دو سازمان، یک نوع وظیفه داشته باشند، لزوماً بدین معنی نیست که مشغول فعالیت موازی هستند چرا که اصل بر این است که مخاطبین و اهداف آنها متفاوت است. به‌عنوان مثال در مورد جدول فوق، ۱۵ دستگاه به امر پژوهش مشغولند که با توجه به طیف متنوع مخاطبین و همچنین اهداف متفاوت آنها لزوماً به معنای موازی‌کاری و همپوشانی نیست. اما نکته مهم این است که در عمل، این گوناگونی باعث نابسامانی شده و باید دید در اساسنامه آنها آیا سازوکاری برای جلوگیری از موازی‌کاری و نیز تجمیع فعالیت‌های آن سازمان‌ها، ذیل سازمان فرهنگ و ارتباطات اسلامی دیده شده است یا اینکه دچار تعارض قوانین در این حوزه هستیم؟

به‌طور کلی ساختار مدیریت فرهنگی کشور برحسب منابع مالی و گستره وظایف و مأموریت‌ها

به سه طبقه تقسیم می‌شود:

طبقه اول: دستگاه‌هایی که وظیفه و مأموریت آنها کاملاً در حوزه دین قرار دارد و بودجه

۱. مجلس شورای اسلامی شأن قانونگذاری دارد و در حوزه سیاستگذاری فعالیت نمی‌کند اما شورای عالی انقلاب فرهنگی که شأنی سیاستگذارانه دارد عملاً از حوزه سیاستگذاری به حوزه قانونگذاری وارد شده است.

سالیانه آنها تقریباً به طور کامل از محل اعتبارات فصل‌های فرهنگ و هنر، اطلاعات و ارتباطات جمعی، جهانگردی، تربیت بدنی و امور جوانان و زنان در قوانین بودجه سنواتی تأمین می‌شود.

طبقه دوم: دستگاه‌هایی که وظیفه و مأموریت آنها در حوزه‌ای بجز حوزه دین است، اما بخشی از ساختار آنها در حوزه دین فعال است و بودجه سالیانه آنها از محل اعتبارات فصل‌های فرهنگ و هنر، اطلاعات و ارتباطات جمعی و ... تأمین می‌شود.

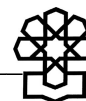
طبقه سوم: دستگاه‌ها یا نهادهایی که تمام یا بخشی از آنها به فعالیت دینی اختصاص دارد. منبع مالی آنها معمولاً خارج از بودجه عمومی است. اگر هم از منابع مالی دولت و بودجه عمومی تأمین اعتبار می‌شوند از اعتباراتی خارج از فصول چهارگانه فرهنگ و هنر، اطلاعات و ارتباطات در قوانین بودجه استفاده می‌کنند.^۱

براساس معیارها و ملاک‌های مورد اشاره، می‌توان دستگاه‌های فعال در زمینه دیپلماسی فرهنگی را مطابق جدول زیر تقسیم‌بندی کرد:

جدول ۳. لیست نهادها و سازمان‌های متولی دیپلماسی فرهنگی (منابع مالی و حوزه فعالیت)

ردیف	نام سازمان	حوزه فعالیت			منابع مالی	
		کاملاً مذهبی	سایر حوزه‌ها	بودجه عمومی	سایر منابع	بودجه عمومی و سایر منابع
۱	مجلس شورای اسلامی		×	×		
۲	شورای عالی انقلاب فرهنگی		×	×		
۳	مجمع تشخیص مصلحت نظام		×	×		
۴	کمیته امداد امام خمینی (ره)		×			×
۵	دفتر تبلیغات اسلامی قم	×				×
۶	جامعه المصطفی (ص) العالمیه	×				×
۷	معاونت امور بین‌الملل سازمان صداوسیما		×	×		
۸	سازمان میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری		×	×		
۹	مجمع جهانی تقریب بین‌المذاهب اسلامی	×				×
۱۰	مجمع جهانی اهل بیت (ع)	×				×
۱۱	اداره کل فرهنگی وزارت امور خارجه		×	×		
۱۲	شورای عالی ایرانیان خارج از کشور		×	×		
۱۳	فرهنگستان علوم		×			×
۱۴	فرهنگستان هنر		×			×
۱۵	بنیاد ایران‌شناسی		×			×

۱. گزارش مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، «اظهارنظر کارشناسی درباره طرح ساماندهی نهادهای تبلیغی، دینی و فرهنگی تشکیل ستاد عالی توسعه فرهنگ اسلامی»، رضا جلالی و فاطمه موسوی، تاریخ انتشار ۱۳۸۶/۵/۲۹.

ردیف	نام سازمان	حوزه فعالیت		منابع مالی	
		کاملاً مذهبی	سایر حوزه‌ها	بودجه عمومی	سایر منابع
۱۶	سازمان اوقاف و امور خیریه	×			×
۱۷	سازمان حج و زیارت	×		×	
۱۸	مرکز مطالعات و همکاری‌های بین‌المللی وزارت علوم، تحقیقات و فناوری		×	×	
۱۹	حوزه هنری سازمان تبلیغات اسلامی		×		×
۲۰	سازمان تربیت بدنی		×	×	
۲۱	دانشگاه بین‌المللی امام خمینی (ره)		×		×
۲۲	دانشگاه آزاد اسلامی		×		×
۲۳	سازمان فرهنگ و ارتباطات اسلامی		×		×
۲۴	مؤسسه فرهنگی اکو		×		×
۲۵	واحد بین‌الملل دفتر مقام معظم رهبری		×		×
۲۶	آستان قدس رضوی	×			
۲۷	هلال احمر		×		×
۲۸	سپاه پاسداران انقلاب اسلامی		×		×

طبق جدول فوق دستگاه‌های متولی دیپلماسی فرهنگی به‌لحاظ حوزه فعالیت و از حیث منابع

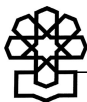
مالی بدین‌گونه تقسیم شده‌اند:

- ۷ دستگاه کاملاً در حوزه دین فعالیت می‌کنند،
- ۲۱ دستگاه در سایر فعالیت‌ها (از جمله امور دینی) فعال هستند،
- ۱۰ دستگاه تنها از بودجه عمومی استفاده می‌کنند،
- ۳ دستگاه از بودجه عمومی استفاده نمی‌کنند و تنها از درآمد اختصاصی خود بهره می‌برند،^۱
- ۱۵ دستگاه هم از بودجه عمومی به‌رمنند هستند و هم از سایر منابع استفاده می‌کنند.

۷. بررسی تداخل اهداف و وظایف مهمترین نهادهای متولی دیپلماسی فرهنگی

از بین نهادهای متولی دیپلماسی فرهنگی که به‌طور خلاصه در جدول بالا معرفی شده‌اند، نهادهای زیر به‌دلیل حوزه فعالیت، میزان بودجه، گستردگی نیروی انسانی و تشکیلات اداری و همچنین داشتن بیشترین تداخل وظایف با یکدیگر، مورد بررسی تفصیلی‌تر قرار گرفته‌اند و معیار شناسایی

۱. در مورد آستان قدس رضوی باید خاطرنشان کرد که به‌دلیل بدهی دولت به این مجموعه، سالیانه بودجه‌ای جهت پرداخت بدهی از طرف دولت به این مجموعه پرداخت می‌شود.

این تداخل، بررسی اهداف، وظایف و جایگاه قانونی این نهادها بوده است که عبارتند از:

۱. شورای عالی انقلاب فرهنگی.
۲. وزارت امور خارجه.
۳. وزارت علوم، تحقیقات و فناوری.
۴. سازمان صداوسیما.
۵. سازمان میراث فرهنگی و گردشگری.
۶. سازمان فرهنگ و ارتباطات اسلامی.

۱. شورای عالی انقلاب فرهنگی

وظیفه نظارت و هماهنگی در بخش مربوط به فعالیت‌های فرهنگی بین‌المللی، طبق سند سیاست فرهنگی جمهوری اسلامی، برعهده شورای عالی انقلاب فرهنگی است. شورای عالی انقلاب فرهنگی، با توجه به بخش آخر سند سیاست فرهنگی جمهوری اسلامی ایران،^۱ فقط وظیفه نظارت و هماهنگی را برای خود محفوظ داشته و برای وظایف اجرایی، دستگاه‌های دیگر را مسئول دانسته است. اما وظایف شورا در بخش نظارت با وظیفه نظارتی مجلس شورای اسلامی و وزارت امور خارجه^۲ و در بخش سیاستگذاری با وظیفه سیاستگذاری مجمع تشخیص مصلحت نظام، دارای همپوشانی است. درخصوص موضوع نظارت گرچه نظارت چند دستگاه بر یک نهاد لزوماً به معنی موازی‌کاری نمی‌باشد، اما باید حد و مرز و سطوح نظارت مجلس شورای اسلامی با نظارت شورای عالی انقلاب فرهنگی و همچنین وزارت امور خارجه که به موجب قانون از دیگر نظارت‌کنندگان بر امر دیپلماسی فرهنگی محسوب می‌شود، مشخص گردد و سطوح مختلف آن تبیین شوند.

۲. وزارت امور خارجه

همان‌طور که ذکر شد وزارت امور خارجه مطابق بند «۱» قانون وظایف و اختیارات، دستگاهی ناظر معرفی می‌شود. همچنین مطابق با بند «۲» و «۳»، این وزارتخانه در کنار شورای عالی انقلاب فرهنگی مسئول هماهنگی فعالیت‌های فرهنگی خارج از کشور معرفی می‌شود.^۳ تناقضی که میان این قانون و سیاست فرهنگی جمهوری اسلامی ایران وجود دارد این است که وزارت خارجه در سند سیاست فرهنگی جمهوری اسلامی ایران جایگاه اجرایی دارد ولی در قانون وظایف و اختیارات وزارت امور

۱. رجوع کنید به لینک: <http://www.iranculture.org/research/culpol/countries/iran-fa.php>

۲. رجوع کنید به پیوست. قانون وظایف وزارت امور خارجه، بند الف.

۳. رجوع کنید به پیوست، بند «ب» و «ج» وظایف وزارت امور خارجه.

خارجه مصوب ۱۳۶۴/۱/۲۰، وزارت امور خارجه دستگاهی ناظر معرفی می‌شود. که به نظر می‌رسد دو شأن اجرایی و نظارتی نمی‌توانند در یک سازمان واحد جمع شوند و این از مشکلات قانونی مهمی است که بر نحوه عملکرد این وزارتخانه و شیوه تعاملات بین دستگاه‌های ذیربط اثر منفی دارد.

مطابق بند «۷»، شأن وزارت امور خارجه، شأن مشورتی است. چراکه ارائه نظریات لازم به دستگاه‌های دیگر از وظایف این وزارتخانه شمرده شده است.

مطابق بند «۷»، «۹»، «۱۰» و «۱۱» وزارت امور خارجه، مرجع تشخیص مصلحت جمهوری اسلامی ایران در روابط خارجی و حافظ اصول سیاست خارجی است.

بدین ترتیب ملاحظه می‌گردد، وزارت امور خارجه در برقراری، تنظیم و اداره روابط فرهنگی بین‌المللی، دارای نقش‌های متعدد و در عین حال موازی یا متناقض است. از یکسو صلاحیت مرجعیت و تشخیص دارد؛ ازسوی دیگر مسئولیت اجرا و هماهنگی و از طرفی شأن مشورتی و نیز نظارتی. آیا این همه صلاحیت و شأنیت می‌تواند در یک دستگاه جمع و به‌درستی مدیریت شود؟ آیا این به لحاظ قانونی و نیز اداری قابل توجیه و دفاع است؟ اگر پاسخ مثبت است لازم است در قانون وزارت خارجه گنجانده شود که این وظایف به چه ترتیب و با چه سازوکاری انجام می‌شوند تا نکته مبهمی درخصوص عملکرد متناقض و متعارض این وزارتخانه در قانون دیده نشود.

۳. وزارت علوم، تحقیقات و فناوری

کمیسیون یونسکو خود یکی دیگر از تضادهای قانونی در روابط فرهنگی است که معلوم نیست سازمان فرهنگ و ارتباطات با چه سازوکاری درصدد هماهنگی و همکاری با این کمیسیون است؟ و آیا اساساً موضوع همکاری‌های علمی و فرهنگی بین‌المللی به چه نحو اجرا می‌شود؟ به‌عنوان مثال بحث تلاش برای اعتلای فرهنگ و اشاعه ارزش‌های انسانی و مبارزه با مفسد اخلاقی از راه تبادل فکری با صاحب‌نظران در قلمرو ادیان، مذاهب، تعلیم و... که در قانون وزارت آموزش عالی، در اساسنامه اصلاحی کمیسیون ملی یونسکو در ایران آمده است،^۱ قرار است به چه نحو اجرا شود؟ و آیا اساساً این قانون با ماده صریح موجود در اساسنامه سازمان فرهنگ و ارتباطات اسلامی درخصوص تبادل فرهنگی میان ادیان و مذاهب^۲ در تعارض یا لااقل در تداخل نیست؟

۱. رجوع کنید به پیوست، بند «ج» ذیل وزارت علوم، تحقیقات و فناوری.

۲. رجوع کنید به پیوست، بند «۸» ذیل وظایف اجرایی سازمان فرهنگ و ارتباطات اسلامی.

۴. سازمان صداوسیما

شکل‌گیری سازمان صداوسیما و نحوه اداره و امور اجرایی آن براساس قوانین و مقررات موضوعه به شرح ذیل است:

۱. اصل یکصد و هفتاد و پنجم قانون اساسی،
۲. قانون اداره سازمان صداوسیما مصوب سال ۱۳۵۹ مجلس شورای اسلامی،
۳. قانون خط مشی کلی و اصول برنامه‌های سازمان مصوب سال ۱۳۶۱ مجلس شورای اسلامی،
۴. اساسنامه سازمان صداوسیما مصوب سال ۱۳۵۹ مجلس شورای اسلامی،
۵. مصوبه مجمع تشخیص مصلحت نظام در خصوص نحوه اجرای اصل یکصد و هفتاد و پنجم قانون اساسی در بخش نظارت.

در ماده (۱۱) اساسنامه سازمان صداوسیما مصوب ۶۲/۷/۲۷ و ماده (۳۲) قانون خط‌مشی کلی و اصول برنامه‌های سازمان مصوب ۶۱/۴/۱۷ مجلس شورای اسلامی بر عرضه تولیدات صداوسیما در سطح جهانی و برقراری مناسبات فرهنگی دوجانبه تلویزیونی با کشورهای دیگر تأکید شده است^۱، این درحالی است که سازمان فرهنگ و ارتباطات اسلامی که متولی اصلی مدیریت روابط فرهنگی بین‌المللی است، عملاً هیچ نقشی به لحاظ قانونی در این فرآیند دارا نمی‌باشد و مشخص نیست که سازمان صداوسیما با چه معیارها و ضوابطی مناسبات فرهنگی با دیگر کشورها برقرار می‌کند؟ و آیا اساساً این مناسبات فرهنگی جزئی از کل روابط فرهنگی بین‌المللی و در راستای آن است یا اینکه موازی و حتی خنثی‌کننده دیگر روابط فرهنگی بین‌المللی نظام جمهوری اسلامی ایران است؟ به عبارت دیگر، فعالیت‌های فرهنگی سازمان صداوسیما در خارج از کشور در چه فرآیندی تولید می‌شود و کدام دستگاه متولی روابط فرهنگی بین‌المللی، آن را تأیید می‌کند؟ این فعالیت‌ها با چه بخشی هماهنگ می‌شود و اصولاً در یک ارزیابی مستمر، دربر دارنده چه فرصت‌ها و تهدیدهای فرهنگی برای کشور است؟ آیا پیام‌هایی که به صورت مستمر منتقل می‌شود، مؤید و مکمل سیاست خارجی و مجموع روابط فرهنگی کشور است؟ یا اینکه دستگاه یا دستگاه‌های مسئول باید پاسخگوی تعارضات و تناقضات تبلیغی، فرهنگی و سیاسی احتمالی صداوسیما با مواضع فرهنگی رسمی جمهوری اسلامی ایران در کشورهای خارجی باشند؟ اگر ما معتقد باشیم دیپلماسی فرهنگی جمهوری اسلامی باید یک کل یکپارچه باشد، لازمه آن این است که سازمان فرهنگ و ارتباطات اسلامی در همه شئون آن اظهارنظر کارشناسی کند و از طریق سازوکاری روشن و

۱. رجوع کنید به پیوست، بند «الف» و «ب» ذیل سازمان صداوسیما.

منطقی بر همه این فعالیت‌ها نظارت داشته باشد، اما به دلیل آنکه که سازمان فرهنگ و ارتباطات اسلامی، نه تنها مورد مشورت قرار نمی‌گیرد، بلکه در مواردی هم که نظری ارائه می‌کند از سوی دستگاه‌های اجرایی در داخل توجهی به آن نمی‌شود.

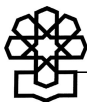
در مورد صداوسیما علاوه بر حضور فیزیکی، این سؤال مطرح است که به لحاظ تکنولوژیکی و توسعه تجهیزات انتقال امواج یا همان گیرنده و فرستنده دیجیتال و دیگر امور فنی، چه پیشرفت‌هایی داشته‌ایم؟ و اساساً آیا سازمان برای رسیدن به اهداف سند چشم‌انداز به لحاظ فنی و تکنولوژیکی برای خود اهداف جزئی‌تری را تعریف کرده یا خیر؟ چرا که مقدم بر توسعه محتوایی و معنایی، می‌بایست به لحاظ فنی به استانداردهای روز دنیا نزدیک‌تر شویم تا در شرایط مساوی به رقابت با محصولات فرهنگی بین‌المللی برویم. هر چقدر هم سازمان صداوسیما به لحاظ محتوایی غنی باشد (که تا آن مرحله راه زیادی در پیش است) تا وقتی در امور سخت‌افزاری و فنی به حد لازم نرسد، در عمل هیچ‌گونه تأثیرگذاری و موفقیتی را در صحنه بین‌الملل به دست نخواهد آورد. البته باید خاطرنشان کرد که در شرایط کنونی شبکه‌های ماهواره‌ای صداوسیما موج مؤثر و آشکاری را در فضای تبلیغی و فرهنگی منطقه و جهان ایجاد کرده است که نباید نادیده گرفته شود این موضوع در شبکه‌های بین‌المللی و چندزبانه کاملاً ملموس است. اگرچه در حد مطلوب نیست و باید توجه بیشتری شود.

۵. سازمان میراث فرهنگی و گردشگری

سازمان میراث فرهنگی کشور به استناد قانون مصوب ۱۳۶۴/۱۱/۱۰ تشکیل شد و دارای اساسنامه مصوب ۱۳۶۷/۲/۱ مجلس شورای اسلامی است.

در بندهای «۱۶» و «۲۲» اساسنامه این سازمان،^۱ نوعی تعارض یا لاقط همپوشانی با وظایف قانونی سازمان فرهنگ و ارتباطات اسلامی دارند. چراکه وظیفه شناساندن ارزش‌های میراث فرهنگی کشور در سطح جهانی و برقراری ارتباطات و مبادلات علمی و فرهنگی در سطح بین‌المللی انحصاراً برعهده سازمان میراث فرهنگی و گردشگری گذاشته شده است و هیچ‌گونه نقشی برای سازمان فرهنگ و ارتباطات اسلامی قائل نشده است و این درحالی است که در قانون تشکیل سازمان فرهنگ و ارتباطات اسلامی، موضوع «معرفی فرهنگ و تمدن ایران و اسلام» ازجمله وظایف این سازمان تلقی شده و قرار بوده همه بخش‌های فرهنگی که ارتباطات بین‌المللی دارند به این سازمان منتقل یا لاقط در هماهنگی کامل با این سازمان عمل کنند، درحالی که بر طبق دو بند

۱. رجوع کنید به پیوست، بند «الف» و «ب» ذیل سازمان میراث فرهنگی و گردشگری.

قانونی فوق چنین ضمانت اجرایی برای سازمان میراث فرهنگی و گردشگری قید نشده است و در واقع عبارات فوق مغایر با اصل ادغام و هماهنگی کامل با سازمان فرهنگ و ارتباطات اسلامی بر طبق قانون است.

۶. سازمان فرهنگ و ارتباطات اسلامی

قبل از تشکیل سازمان فرهنگ و ارتباطات اسلامی، در حدود ۱۲ سازمان و نهاد مختلف در خارج از کشور به فعالیت‌های فرهنگی مشغول بودند که سازمان فرهنگ و ارتباطات اسلامی جهت تمرکز بخشیدن به امور تبلیغات در خارج از کشور در قالب سازمانی واحد، انتهای سال ۱۳۷۴ پس از طی مراحل قانونی و تأیید اساسنامه آن توسط مقام معظم رهبری، رسماً تشکیل شد و از ابتدای سال ۱۳۷۵ بودجه و اعتبارات لازم در اختیار این سازمان قرار گرفت و مقرر شد بخش‌های فرهنگی وزارتخانه‌های فرهنگ و ارشاد اسلامی و امور خارجه و همچنین مجمع جهانی اهل بیت (ع) و تقریب مذاهب اسلامی با کلیه امکانات مالی، پرسنی و تجهیزاتی به این سازمان واگذار شوند.

با ملاحظه اهداف سازمان،^۱ لاقلاً در چند بخش شاهد همپوشانی با اهداف سایر دستگاه‌ها هستیم. مثلاً در بخش وظایف بند «۲»، درخصوص «تنظیم و تقویت مناسبات فرهنگی با سازمان‌های بین‌المللی فرهنگی از جمله یونسکو»، قبلاً کمیسیون ملی یونسکو تحت نظر وزارت علوم تحقیقات و فناوری چنین هدفی را تعقیب می‌کرد. درحالی که قانون لاحق باید ناسخ قانون سابق باشد، اما به دلیل ساختار غیرمنعطف اداری و پراکندگی قوانین در بخش‌های مختلف علیرغم تصریح قانون، هنوز این وظیفه به لحاظ اداری و اجرایی و هم قانونی و عرفی از وظایف کمیسیون ملی یونسکو تلقی می‌شود. همچنین است مفاد بندهای «۳» و «۴» و «۵» اهداف سازمان درخصوص «گسترش، تقویت و تنظیم مناسبات فرهنگی با ملل و اقوام مختلف»، که معلوم نیست با کارکردهای سازمان میراث فرهنگی چگونه سازگار است؟^۲

«با ملاحظه وظایف سازمان به وضوح می‌توان دریافت که دستگاه‌هایی نظیر مجمع تشخیص مصلحت در سیاستگذاری، وزارت امور خارجه، مجلس شورای اسلامی و شورای عالی انقلاب فرهنگی در نظارت بر روابط فرهنگی بین‌المللی، وزارت علوم، تحقیقات و فناوری در گسترش فعالیت‌های دانشگاهی و همین‌طور اشاعه و گسترش زبان فارسی و بنیاد ایران شناسی نیز در امور مربوط به ایران شناسی، دخالت و حتی مدیریت مستقیم دارند. معلوم نیست نقش و سهم

۱. رجوع کنید به پیوست، بخش اهداف و وظایف سازمان فرهنگ و ارتباطات اسلامی.

۲. رضا جلالی، بررسی وضعیت اداره روابط فرهنگی بین‌المللی جمهوری اسلامی ایران، مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی شهریورماه ۱۳۸۲.

سازمان فرهنگ و ارتباطات اسلامی در اجرای این وظایف چیست و چگونه تعیین می‌شود؟ زیرا علیرغم تصریح قانون، می‌دانیم این وظایف عملاً در برخورد با دستگاه‌های فوق به چالش کشیده شده و دچار موازی‌کاری می‌گردد.

بدین ترتیب طبق ماده (۶) اساسنامه که مورد تنفیذ مقام معظم رهبری نیز قرار گرفته، هیچ‌یک از دستگاه‌های دولتی یا سازمان‌هایی که از کمک‌های دولت استفاده می‌کنند رأساً مجاز به انجام فعالیت فرهنگی و تبلیغی در خارج از کشور نمی‌باشند مگر آنکه - براساس تبصره «۱» ذیل همین ماده - فعالیت‌های فرهنگی و تبلیغی خود را در خارج از کشور با هماهنگی سازمان به انجام برسانند. یا اینکه - براساس تبصره «۲» ذیل همین ماده - سازمان با تصویب شورای عالی، بخشی از فعالیت‌ها و امور اجرایی خود در خارج از کشور را به سایر دستگاه‌ها و نهادها واگذار کند. علیرغم تصریح همین ماده، سازمان، در اجرا و مدیریت روابط فرهنگی بین‌المللی با چه وضعیتی روبرو است؟ قراردادهای و موافقتنامه‌های فرهنگی به دلیل دخالت و تصمیم قطعی وزارت امور خارجه، زینت‌بخش قراردادهای اقتصادی و سیاسی است و در عمل نیز بر آن مترتب نیست. همین وضعیت و فقدان نظارت در حین اجرای آنها از سوی نهادهای نظارتی به خصوص مجلس شورای اسلامی باعث شده تا در سایه خلأ مدیریت و نظارت این موافقتنامه‌ها، گروه‌ها و مجتمع‌های اقتصادی در پوشش‌های فرهنگی غیردولتی وارد میدان روابط فرهنگی شوند و از امتیازات این قراردادهای به نفع مقاصد دیگری سود جویند.^۱

نتیجه‌گیری

در طول ۳۰ سال پس از پیروزی انقلاب اسلامی نزدیک به ۳۰ نهاد و مؤسسه دولتی و غیردولتی به‌گونه‌ای فعالیت‌های فرهنگی را در خارج از کشور انجام داده‌اند. این نهادها و مؤسسه‌ها، به‌لحاظ جایگاه قانونی اهداف و وظایف، تداخل و موازی‌کاری‌های متعددی با یکدیگر دارند. جایگاه قانونی آنها متفاوت بوده و وضعیت فعالیت‌های حاکمیتی و اجرایی آنها نیز مبهم و نامشخص است، از ۳۰ نهاد فعال، ۱۳ نهاد اساسنامه مصوب مجلس شورای اسلامی دارند و ۹ نهاد دارای اساسنامه مصوب مقام معظم رهبری هستند. سایر نهادها نیز یا فاقد اساسنامه بوده و یا اساسنامه‌ها آنها به تصویب یکی از نهادهای ذیصلاح رسیده است. در این میان وزارت امور خارجه و سازمان فرهنگ و ارتباطات اسلامی دو نهاد عمده و اصلی فعال در حوزه دیپلماسی فرهنگی هستند. اگرچه سازمان فرهنگ و ارتباطات اسلامی ذیل وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی قرار دارد اما

به دلیل اینکه اساسنامه آن مصوب رهبری است خود را پاسخگوی مجلس شورای اسلامی نمی‌داند. در حوزه سیاستگذاری ۴ دستگاه و نهاد وجود دارد در حالی که ۹ دستگاه و نهاد وظیفه برنامه‌ریزی دارند و ۹ دستگاه وظیفه نظارتی و ۷ دستگاه وظیفه هدایت و حمایت در عرصه دیپلماسی فرهنگی برای خود قائلند. در فعالیتهای اجرایی نیز ۱۴ دستگاه به امر پژوهش و ۱۳ دستگاه به فعالیت آموزشی مشغول هستند. این در حالی است که مقام معظم رهبری در دیدار با رایزنهای فرهنگی جمهوری اسلامی ایران به صراحت بر ضرورت مقابله با موازی‌کاری و تداخل وظایف تأکید داشته‌اند.^۱ که به نظر می‌رسد در این راستا اقدام جدی صورت نگرفته است. در نتیجه وضعیت نامشخص قانونی، وظایف و اهداف موازی و روش‌های فعالیت یکسان و متداخل برای مخاطبان واحد، آسیب‌ها و چالش‌های دیگری در ساختارهای مدیریتی و منابع انسانی و بهره‌وری این دستگاه‌ها ایجاد شده است که در گزارش‌های آتی مورد بررسی قرار خواهد گرفت.

۱. «من هیچ نمی‌پسندم که دستگاه‌های مختلف، هرکدام در سطح بین‌المللی با نام‌های مختلف کار فرهنگی بکنند و هر کس برای خود سازی بزند؛ این کار درست نیست... این اصطکاک و خنثی کردن و از بین بردن امکانات است و هیچ به مصلحت نیست». سازمان فرهنگ و ارتباطات اسلامی و جایگاه آن در مدیریت فعالیتهای فرهنگی بین‌المللی جمهوری اسلامی ایران - ستاد برنامه‌ریزی و مهندسی روابط فرهنگی بین‌المللی، دی‌ماه ۱۳۸۷.

پیوست

اهداف و وظایف مهمترین نهادهای متولی دیپلماسی فرهنگی

در این ضمیمه تمامی اهداف و وظایف مهمترین سازمانها و نهادهایی که به نحوی در امر دیپلماسی فرهنگی فعالیت دارند احصا شده و بخش‌های زائد آنها حتی‌المقدور حذف شده است تا مخاطب به‌طور خلاصه در جریان تمامی اهداف و وظایفی که ارتباط مستقیم با امر روابط فرهنگی بین‌المللی دارند قرار بگیرد. تنها درخصوص سازمان فرهنگ و ارتباطات اسلامی به سبب اهمیت نقش آن در دیپلماسی فرهنگی جمهوری اسلامی، صرفاً به اهداف و وظایف اکتفا نشده است و متن کامل اساسنامه آن در انتهای ضمیمه آورده شده است.

شورای عالی انقلاب فرهنگی

مهمترین کارویژه‌های شورای عالی انقلاب فرهنگی در ارتباط با دیپلماسی فرهنگی را می‌توان از وظایف و اهداف تأسیس این شورا استنتاج کرد که عبارتند از:

۱. اهداف

الف) نشر افکار و آثار فرهنگی انقلاب اسلامی.

ب) ایجاد و تحکیم روابط فرهنگی با کشورهای دیگر به‌ویژه با ملل اسلامی.^۱

۲. وظایف

الف) تدوین اصول سیاست فرهنگی کشور در حوزه دیپلماسی فرهنگی.

ب) تجزیه و تحلیل شرایط و جریان‌های فرهنگی جهان.

ج) تبیین تأثیر کانون‌ها و ابزارهای مهم در زمینه دیپلماسی فرهنگی.

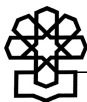
د) اتخاذ تدابیر مناسب در عرصه دیپلماسی فرهنگی.

هـ) تصویب اصول کلی و سیاست‌های توسعه روابط علمی، پژوهشی و فرهنگی با کشورهای دیگر.

و) نظارت بر فعالیت‌های دستگاه‌های مسئول در عرصه دیپلماسی فرهنگی.

ز) موضع‌گیری در سطح بین‌الملل نسبت به تحریفات فرهنگی علیه اسلام و جمهوری اسلامی ایران.

۱. بند «۶» بخش اهداف، «جایگاه، اهداف و وظایف شورای عالی انقلاب فرهنگی» مصوب جلسات ۳۸۸، ۳۹۲، ۳۹۳، ۴۰۷، ۴۰۸ و ۴۰۹ مورخ ۱۳۷۰/۱۱/۳۰ - ۱۳۷۰/۱۲/۱۴ - ۱۳۷۱/۴/۲۲ - ۱۳۷۱/۸/۶ - ۱۳۷۱/۸/۲۰ - ۱۳۷۱/۸/۲۰ شورای عالی انقلاب فرهنگی.

ح) ایجاد هماهنگی میان دستگاه‌های مسئول در عرصه دیپلماسی فرهنگی.^۱

وزارت امور خارجه

مهمترین کارویژه‌های وزارت امور خارجه در ارتباط با دیپلماسی فرهنگی را می‌توان از وظایف و اهداف تأسیس این وزارتخانه استنتاج کرد که عبارتند از:

۱. وظایف

الف) بررسی، برقراری، تنظیم، حفظ و توسعه روابط سیاسی جمهوری اسلامی ایران با سایر دولت‌ها و سازمان‌های سیاسی بین‌المللی و نظارت و اشراف بر سایر روابط خارجی.

ب) تصویب آیین‌نامه نظارت نمایندگی‌های سیاسی و کنسولی جمهوری اسلامی ایران بر نمایندگی‌های سایر وزارتخانه‌ها، سازمان‌ها و نهادهای جمهوری اسلامی ایران در خارج از کشور و نحوه هماهنگی.

ج) سفرا و مسئولان نمایندگی‌های سیاسی و کنسولی جمهوری اسلامی ایران در حوزه مأموریت خویش مسئول کلیه فعالیت‌های سیاسی، تبلیغی، فرهنگی و اقتصادی جمهوری اسلامی ایران بوده و نمایندگان و مأموران سایر وزارتخانه‌ها باید اقدامات و فعالیت‌های خود را با آنان هماهنگ سازند.

د) همکاری با دستگاه‌های اجرایی کشور و ارائه نظریات لازم با رعایت ملاحظات سیاست خارجی در جهت بررسی و تهیه طرح‌های مربوط به برقراری و گسترش مناسبات اقتصادی، فرهنگی و علمی و فنی و

هـ) همکاری با وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی و دستگاه‌های ذیربط در اشاعه فرهنگی اسلامی در کشورهای خارجی.

و) همکاری با وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی در فراهم آوردن زمینه‌های لازم برای خبرگزاری‌ها و نمایندگی‌های مطبوعاتی خارجی در چارچوب روابط مقررات و سیاست‌های ارشادی و تبلیغاتی کشور با هماهنگی دستگاه‌های ذیربط.

ز) همکاری با وزارت فرهنگ و آموزش عالی و سایر دستگاه‌های ذیربط در انجام امور دانشجویان ایرانی خارج از کشور و بورس‌های واگذاری به جمهوری اسلامی ایران و بالعکس.

ح) کلیه نهادها و ارگان‌های جمهوری اسلامی ایران مکلفند در تنظیم مناسبات و برقراری هر نوع

۱. بندهای «۱» و «۲» و «۲۲» و «۲۳» و تبصره ۹ قسمت الف) ماده (۱) وظایف و اختیارات، «جایگاه، اهداف و وظایف شورای عالی انقلاب فرهنگی» مصوب جلسات ۳۸۸، ۳۹۲، ۳۹۳، ۴۰۷، ۴۰۸ و ۴۰۹ مورخ ۱۳۷۵/۱۱/۳۰ - ۱۳۷۵/۱۲/۱۴ - ۱۳۷۶/۴/۲۲ - ۱۳۷۶/۸/۶ - ۱۳۷۶/۸/۲۰ شورای عالی انقلاب فرهنگی.

ارتباط با دول خارجی و انعقاد قرارداد و همکاری‌های فنی، اقتصادی، فرهنگی، علمی و نظامی با کشورهای خارجی و سازمان‌های بین‌المللی، هماهنگی سیاسی لازم با وزارت امور خارجه را به عمل آورده و وزارت امور خارجه نیز مکلف است نسبت به فراهم آوردن موجبات تأمین هماهنگی و ایجاد ارتباط و تسهیلات لازم براساس اصول و سیاست‌های خارجی و حفظ مصالح جمهوری اسلامی ایران اقدام لازم را معمول دارد.^۱

وزارت علوم، تحقیقات و فناوری

در قانون وزارت آموزش عالی، در اساسنامه اصلاحی کمیسیون ملی یونسکو در ایران، موضوع «همکاری‌های علمی و فرهنگی بین‌المللی» اساس فعالیت‌هاست، که بخشی از این اساسنامه و همچنین بخشی از قانون اعزام دانشجو به خارج از کشور در ذیل آورده شده است:

(الف) مشارکت در فعالیت‌های یونسکو به منظور استقرار صلح و ایجاد تفاهم متقابل میان ملت‌ها از طریق اشاعه دانش و معرفت و اهتمام در امر نشر فرهنگ و آموزش.

(ب) تلاش در جهت برقراری، حفظ و بسط عدالت، آزادی و حقوق اساسی افراد انسانی....

(ج) تلاش برای اعتلای فرهنگ و اشاعه ارزش‌های انسانی و مبارزه با مفسد اخلاقی از راه تبدیل فکری با صاحب‌نظران در قلمرو ادیان، مذاهب، تعلیم و تربیت و علم اخلاق.

(د) کوشش در جهت غنی کردن اندیشه بشری از راه نشر و بسط دانش به منظور اكمال فضایل انسانی.

(ه) شناخت فرهنگ‌های گوناگون جوامع و معرفی فرهنگ اسلامی و میراث فرهنگی ایران.

(و) همکاری و همگامی در ایجاد نظام نوین ارتباطات به منظور مبادله گسترده اطلاعات در مقیاس جهانی و مقابله با انحصارطلبی قدرت‌های سلطه‌جوی جهانی در این زمینه .

(ز) تسهیل و توسعه ارتباط با کمیسیون‌های ملی یونسکو در کشورهای دیگر.^۲

(ح) به منظور کمک به تأمین نیروی انسانی متعهد و متخصص مورد نیاز کشور و شناخت نوآوری‌های علمی دنیا و آشنایی با آخرین تجربیات کشورهای خارجی در زمینه‌های مختلف علمی و فنی و تخصصی، وزارت فرهنگ و آموزش عالی که در این قانون وزارت نامیده می‌شود، اقدام به اعزام دانشجو به خارج از کشور می‌کند.

۱. مواد (۱) و (۲) و (۳) و (۷) و (۹) و بندهای «۷»، «۹»، «۱۰» و «۱۱» تبصره ماده (۲)، قانون وظایف و اختیارات وزارت امور خارجه مصوب ۱۳۶۴/۱/۲۰ مجلس شورای اسلامی.

۲. ماده (۲)، بندهای «۱» و «۲» و «۳» و «۴» و «۵» و «۷» و «۹»، قانون وزارت آموزش عالی، در اساسنامه اصلاحی کمیسیون ملی یونسکو در ایران مصوب ۱۳۶۶/۶/۲۹.

ط) به منظور حل مشکلات و نظارت و سرپرستی و مراقبت کامل دانشجویان ایرانی در خارج از کشور، به تناسب نیاز، سرپرست یا سرپرستانی به ریاست یکی از آنان تعیین و به کشورهای مختلف اعزام می‌شوند. سرپرستان و رؤسای سرپرستی به پیشنهاد وزیر فرهنگ و آموزش عالی و حکم وزیر امور خارجه منصوب می‌گردند.

ی) سرپرستی ضمن رعایت مصالح سیاست خارجی و هماهنگی با نمایندگی وزارت امور خارجه ملزم به اجرای دستورالعمل‌ها و مقررات وزارت فرهنگ و آموزش عالی در رابطه با امور تحصیلی و اخلاقی دانشجویان است.^۱

سازمان صداوسیما

مهمترین کارویژه‌های صداوسیما در ارتباط با دیپلماسی فرهنگی را می‌توان از وظایف و اهداف تأسیس این سازمان استنتاج کرد که عبارتند از:

الف) سازمان باید از طریق تولید برنامه‌های مفید رادیو تلویزیونی و عرضه آن در سطح جهانی به گسترش مبادلات و ارتباطات بین‌المللی با رعایت موازین اسلامی اقدام کند.^۲

ب) برقراری مناسبات فرهنگی دوجانبه رادیو تلویزیونی با کشورهای دیگر بر پایه حفظ استقلال.^۳

سازمان میراث فرهنگی و گردشگری

مهمترین کارویژه‌های سازمان میراث فرهنگی و گردشگری در ارتباط با دیپلماسی فرهنگی را می‌توان از اساسنامه این سازمان استنتاج کرد که عبارتند از:

الف) معرفی و شناساندن ارزش‌های میراث فرهنگی در سطح ملی و جهانی به وسیله چاپ و نشر مجموعه اطلاعات و تحقیقات انجام‌یافته و استفاده از وسایل سمعی و بصری و ارتباط جمعی.

ب) برقراری ارتباطات و مبادلات علمی و فرهنگی با مؤسسات و نهادهای ذیربط در سطح ملی و بین‌المللی، بالاخص کشورهای اسلامی و منطقه و برگزاری کنگره‌ها و سمینارهای دوره‌ای لازم.^۴

۱. مواد (۱) و (۱۵) و (۱۶)، قانون اعزام دانشجو به خارج از کشور مصوب ۱۳۶۴/۰/۲۵.

۲. ماده (۱۱) اساسنامه سازمان صداوسیما مصوب ۱۳۶۲/۷/۲۷، مجلس شورای اسلامی.

۳. ماده (۳۲) قانون ختم‌شده کلی و اصول برنامه‌های سازمان صداوسیما جمهوری اسلامی ایران، مصوب ۱۳۶۱/۴/۱۷، مجلس شورای اسلامی.

۴. بندهای «۱۶» و «۲۲» اساسنامه سازمان میراث فرهنگی و گردشگری مصوب ۱۳۶۷/۲/۱ مجلس شورای اسلامی.

سازمان فرهنگ و ارتباطات اسلامی

متن کامل اساسنامه سازمان فرهنگ و ارتباطات اسلامی بدین قرار است:

مقدمه

به منظور ایجاد تمرکز در مدیریت و برخورداری از سیاستگذاری واحد و هماهنگی در فعالیت‌های فرهنگی، تبلیغی خارج از کشور و نیز استفاده بهینه از امکانات مادی و معنوی موجود، بنا به پیشنهاد جمعی از مسئولان فرهنگی کشور و تصویب شورای عالی تبلیغات خارجی و تأیید مقام معظم رهبری آن بخش از نهادها، مؤسسات دولتی و عمومی که در خارج از کشور فعالیت فرهنگی تبلیغی دارند در یکدیگر ادغام و سازمان واحدی به نام «سازمان فرهنگ و ارتباطات اسلامی» که در این اساسنامه اختصاراً «سازمان» نامیده می‌شود تشکیل می‌شود.

فصل اول - کلیات

ماده (۱)

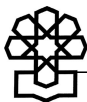
سازمان دارای شخصیت حقوقی مستقل رسماً وابسته به وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی است و براساس رهنمودهای مقام معظم رهبری و تصمیمات شورای عالی با رعایت سیاست خارجی نظام، منحصراً بر طبق مقررات این اساسنامه فعالیت می‌کند و شمول قوانین و مقررات عمومی دولت بر آن مستلزم ذکر نام خواهد بود.

تبصره - آیین‌نامه اجرایی نحوه تأمین هماهنگی بین سازمان و وزارت امور خارجه با همکاری آن وزارت تهیه و به تصویب شورای عالی خواهد رسید.

ماده (۲)

اهداف سازمان

۱. احیا و گسترش تفکر و معارف اسلامی در جهان به منظور بیداری مسلمانان و ابلاغ پیام اسلام راستین به جهانیان.
۲. آگاهی جهانیان نسبت به مبانی و اهداف و مواضع انقلاب اسلامی و تبیین جایگاه آن برای مردم جهان.
۳. گسترش مناسبات فرهنگی با ملل و اقوام مختلف به خصوص مسلمانان و مستضعفان جهان.
۴. تقویت و تنظیم مناسبات فرهنگی جمهوری اسلامی ایران با سایر کشورها و سازمان‌های فرهنگی.
۵. عرضه صحیح فرهنگ و تمدن ایران و ویژگی‌های فرهنگی، جغرافیایی و تاریخی آن.

۶. فراهم آمدن زمینه‌های وحدت میان مسلمانان و تشکیل جبهه واحد براساس اصول مسلم اسلامی.
۷. مقابله فکری با فرهنگ ضددینی، ضداسلامی و ضدانقلابی و آگاه کردن مسلمانان نسبت به توطئه‌های تفرقه‌انگیز دشمنان و دفاع از حقوق مسلمانان.
۸. رشد و ارتقا و اصلاح وضع فرهنگی، تبلیغی، سیاسی، اقتصادی و اجتماعی مسلمانان به‌ویژه پیروان اهل‌البیت علیهم‌السلام در جهان.

ماده (۳)

وظایف سازمان

الف) سیاستگذاری، برنامه‌ریزی، هدایت، نظارت و هماهنگی

۱. سیاستگذاری و هماهنگی کلیه فعالیت‌های فرهنگی تبلیغی در خارج از کشور.
۲. هدایت، نظارت و پشتیبانی فعالیت‌های فرهنگی بخش غیردولتی در خارج از کشور.
۳. نظارت بر حسن اجرای موافقتنامه‌ها و برنامه مبادلات فرهنگی، هنری و تبلیغی با سایر کشورها.
۴. هدایت و حمایت مادی و معنوی از شخصیت‌ها، انجمن‌ها و تشکل‌های اسلامی و مردمی خارج از کشور و نظارت بر فعالیت‌های آنان.
۵. برنامه‌ریزی فرهنگی و تبلیغی برای ایرانیان و علاقمندان به فرهنگ و تمدن اسلامی و ایرانی در خارج از کشور.
۶. تعیین ضوابط و مقررات ناظر بر تهیه و انتشار کتب، نشریات و سایر محصولات فرهنگی تبلیغی برای خارج از کشور و نظارت بر حسن اجرای آن.

ب) فعالیت‌های مطالعاتی و تحقیقاتی

۱. مطالعه و بررسی به‌منظور شناخت شیوه‌های مطلوب معرفی علوم، معارف، فرهنگ و تمدن اسلامی و ایرانی.
۲. انجام مطالعات و تحقیقات فرهنگی بین‌المللی و حمایت از پژوهش‌های اسلامی به‌ویژه در زمینه شناخت ادیان، فرق، فرهنگ ملل و ساختار جریان‌های فکری جوامع مختلف.
۳. شناخت جمعیت‌ها، انجمن‌ها و شخصیت‌های فرهنگی و مذهبی جهان به‌ویژه کشورهای اسلامی.

ج) امور اجرایی

۱. ایجاد زمینه و هماهنگی برای عقد موافقتنامه‌ها و قراردادهای لازم به‌منظور مبادلات فرهنگی، علمی، آموزشی، هنری، سینمایی، جهانگردی، خبری، مطبوعاتی، ورزشی و امدادی و در صورت ضرورت شرکت در جلسات سازمان‌های فرهنگی منطقه‌ای و بین‌المللی با همکاری دستگاه‌های اجرایی ذیربط.

۲. همکاری‌های فرهنگی و تبلیغی با مراکز اسلامی و فرهنگی سایر کشورها و سازمان‌های منطقه‌ای و بین‌المللی.
۳. کمک به ایجاد و گسترش فعالیت‌های حوزوی و دانشگاهی در خارج از کشور.
۴. ایجاد، توسعه و اداره کلیه امور نمایندگی‌های فرهنگی ایران و مراکز اسلامی و فرهنگی وابسته به جمهوری اسلامی در خارج و تعیین نمایندگان فرهنگی و تبلیغی و نظارت بر اجرای وظایف آنها.
۵. گزینش، آموزش، سازماندهی و اعزام مبلغ و مربی دینی به خارج از کشور.
۶. برگزاری گردهمایی‌ها، جشنواره‌ها و نمایشگاه‌های فرهنگی و تبلیغی و مراسم عمومی در خارج از کشور.
۷. اشاعه و گسترش زبان و ادبیات فارسی و تقویت کرسی‌های زبان فارسی.
۸. تألیف، ترجمه و انتشار کتب و نشریات مناسب به منظور معرفی علوم، معارف، فرهنگ و تمدن اسلامی و ایرانی و تبادل فرهنگی با سایر کشورها.

ماده (۴)

مدت سازمان نامحدود است.

ماده (۵)

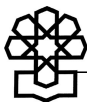
مرکز سازمان در تهران است و سازمان می‌تواند براساس مفاد این اساسنامه و اهداف فرهنگی و تبلیغی جمهوری اسلامی ایران، به تأسیس نمایندگی و توسعه فعالیت‌های خود در خارج از کشور، اقدام نماید.

ماده (۶)

با تصویب این اساسنامه و تنفيذ آن ازسوی مقام معظم رهبری آن بخش از اختیارات، وظایف و امکانات انسانی و مادی و اعتبارات وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، وزارت خارجه و سازمان تبلیغات اسلامی که به فعالیت‌های فرهنگی تبلیغی در خارج از کشور مربوط است، به سازمان منتقل می‌شود و هیچ‌یک از دستگاه‌های دولتی یا سازمان‌هایی که از کمک‌های دولت استفاده می‌کنند رأساً مجاز به انجام فعالیت فرهنگی تبلیغی در خارج از کشور نمی‌باشند.

تبصره «۱» - کلیه نهادها و مؤسسات غیردولتی مکلفند فعالیت‌های فرهنگی تبلیغی خود در خارج از کشور را با هماهنگی سازمان به انجام برسانند.

تبصره «۲» - سازمان می‌تواند در صورت ضرورت و با تصویب شورای عالی بخشی از فعالیت‌ها و امور اجرایی خود در خارج از کشور را به سایر دستگاه‌ها و نهادها واگذار نماید.

ماده (۷)

مجمع جهانی اهل بیت (ع)، مجمع جهانی تقریب مذاهب اسلامی و شورای گسترش زبان و ادبیات فارسی ضمن حفظ هویت خود به سازمان منتقل و کلیه وظایف اجرایی خارجی آن از طریق سازمان انجام می‌شود.

ماده (۸)

منابع مالی سازمان عبارتند از:

۱. کمک دولت از محل اعتبارات عمومی در ردیف مستقل بودجه سالیانه کل کشور.
۲. درآمدهای ناشی از فعالیتهای فرهنگی و تبلیغی سازمان در خارج از کشور.
۳. کمک بلاعوض اشخاص حقیقی و حقوقی.
۴. کمک‌های دریافتی از محل وجوه شرعیه.
۵. سایر درآمدهایی که منبع آن به تصویب شورای عالی سازمان برسد.

فصل دوم - ارکان**ماده (۹)**

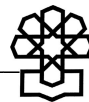
ارکان سازمان عبارتند از:

۱. شورای عالی.
۲. رئیس سازمان.

ماده (۱۰)**ترکیب شورای عالی**

شورای عالی مرکب از ۱۱ عضو به شرح زیر می‌باشد که با حکم مقام معظم رهبری منصوب می‌شوند:

- الف) سه نفر از شخصیت‌های علمی و فرهنگی به انتخاب معظم‌له.
- ب) وزیر فرهنگ و ارشاد اسلامی (رئیس شورا).
- ج) وزیر امور خارجه.
- د) رئیس سازمان صداوسیما جمهوری اسلامی.
- هـ) رئیس سازمان تبلیغات اسلامی.
- و) دبیر کل مجمع‌التقریب (ع)

ز) دبیر کل مجمع جهانی اهل‌البیت (ع).

ح) معاون روابط بین‌المللی دفتر مقام معظم رهبری.

ط) رئیس سازمان.

ماده (۱۱)

اختیارات و وظایف شورای عالی

۱. بررسی و تعیین سیاست‌ها و راهبردهای کلی حاکم بر امور و فعالیت‌های فرهنگی و تبلیغی خارج از کشور.

۲. بررسی و تصویب طرح‌ها و برنامه‌های بلندمدت و میان‌مدت سازمان.

۳. بررسی و تصویب‌نامه و بودجه سالیانه و منابع قابل تخصیص.

۴. اظهارنظر در مورد پیشنهاد وزیر فرهنگ و ارشاد اسلامی مبنی بر معرفی رئیس سازمان.

۵. نظارت بر حسن اجرای سیاست‌ها و ارزیابی عملکرد و فعالیت‌های فرهنگی و تبلیغی سازمان در خارج از کشور.

تبصره - شورای عالی می‌تواند به‌منظور نظارت بر فعالیت‌ها و برنامه‌های سازمان از وجود افراد صاحب‌نظر و با صلاحیت به‌عنوان بازرس استفاده نماید.

رئیس سازمان موظف است تسهیلات لازم را برای حسن اجرای وظایف آنان فراهم آورد.

ماده (۱۲)

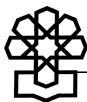
تشکیل جلسات شورا

شورای عالی سازمان هر دو ماه یکبار تشکیل جلسه خواهد داد و در صورت لزوم جلسات فوق‌العاده با پیشنهاد رئیس سازمان یا هر یک از اعضا و تأیید رئیس شورا برگزار می‌شود.

ماده (۱۳)

جلسات شورا با حضور اکثریت اعضا رسمیت می‌یابد و مصوبات آن با اکثریت آرا حاضر و حداقل ۵ رأی معتبر خواهد بود.

تبصره - در غیاب رئیس شورا یکی از اعضا به انتخاب شورا عهده‌دار اداره جلسه خواهد بود.

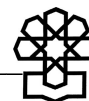
ماده (۱۴)**ترتیب انتخاب رئیس سازمان**

رئیس سازمان از بین شخصیت‌های فرهنگی کشور که مدیر و مدبر و آشنا به مسائل بین‌المللی باشد از سوی وزیر فرهنگ و ارشاد اسلامی پیشنهاد و پس از تأیید شورای عالی و موافقت مقام معظم رهبری با حکم وزیر فرهنگ و ارشاد اسلامی برای مدت سه سال منصوب می‌شود. تجدید انتخاب وی بلامانع است.

تبصره - رئیس سازمان در صورت استعفا یا اتمام دوره تصدی تا تعیین رئیس جدید کماکان عهده‌دار مسئولیت‌های محوله در اساسنامه خواهد بود.

ماده (۱۵)**اختیارات و وظایف رئیس سازمان**

۱. تهیه و تنظیم خطوط مشی و سیاست‌های کلی حاکم بر امور و فعالیت‌های فرهنگی و تبلیغی خارج از کشور و ارائه به شورای عالی.
 ۲. تهیه و تنظیم طرح‌ها و برنامه‌های بلندمدت و میان‌مدت برای پیشنهاد به شورای عالی.
 ۳. تهیه و تنظیم برنامه و بودجه سالیانه فعالیت‌های سازمان و پیشنهاد به شورای عالی.
 ۴. تهیه و پیشنهاد ساختار سازمانی و تشکیلات تفصیلی سازمان و هرگونه تغییر یا اصلاح بعدی در آن به سازمان امور اداری و استخدامی و مالی سازمان و اجرای آن پس از کسب موافقت مراجع قانونی ذیربط.
 ۶. نصب و عزل، معاونان و مدیران سازمان.
 ۷. اجرای مصوبات و تصمیمات شورای عالی.
 ۸. امضا موافقتنامه‌ها و قراردادهای داخلی و خارجی به نمایندگی وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی در چارچوب وظایف سازمان با رعایت قوانین و مقررات مربوط.
 ۹. اداره امور سازمان.
 ۱۰. ارائه گزارش‌های دوره‌ای و موردی از عملکرد سازمان به شورای عالی.
 ۱۱. عقد قرارداد با اشخاص حقیقی یا حقوقی و نمایندگی سازمان در مراجع اداری و قضایی و انتخاب وکیل با حق توکیل تا یک درجه و پایان دادن به دعاوی از طریق مصالحه یا ارجاع به داور.
- تبصره -** رئیس سازمان در مقابل شورا و وزیر فرهنگ و ارشاد اسلامی مسئول است و در کلیه مواردی که بر طبق این اساسنامه به عهده وی گذاشته شده است پاسخگو خواهد بود.

فصل سوم - امور مالی

ماده (۱۶)

سال مالی سازمان از اول فروردین ماه هر سال آغاز می‌شود و آخر اسفندماه همان سال خاتمه می‌یابد.

ماده (۱۷)

دارایی‌های سازمان عبارتند از:

۱. کلیه اموال و دارایی‌های منقول و غیرمنقول که به موجب تصویب اساسنامه و تأسیس سازمان و ادغام فعالیت‌های فرهنگی و تبلیغی خارج از کشور از وزارتخانه‌ها، سازمان‌ها، نهادها یا مؤسسات دولتی و غیردولتی به سازمان انتقال می‌یابند.
۲. دارایی‌ها و اموالی که از محل سرمایه‌گذاری برای تأسیس سازمان، به دست می‌آید.
۳. دارایی‌ها و اموال ناشی از کمک‌های بلاعوض اشخاص حقیقی و حقوقی.
۴. سایر دارایی‌ها و اموال ناشی از فعالیت‌های جاری سازمان.

ماده (۱۸)

کلیه اسناد و اوراق مالی سازمان از محل اعتبارات دولتی با امضای مشترک رئیس سازمان و ذی‌حساب یا کسانی که از طرف ایشان حق امضا دارند، اعتبار خواهد داشت.

ماده (۱۹)

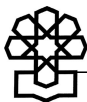
رئیس سازمان موظف است بودجه پیشنهادی سالیانه را تا پایان شهریورماه هر سال به شورای عالی تقدیم کند.

ماده (۲۰)

سازمان به منظور انجام فعالیت‌های خود می‌تواند نسبت به تأسیس و اداره شرکت‌ها و مؤسسات وابسته با رعایت قوانین و مقررات مربوط اقدام نماید.

ماده (۲۱)

گزارش‌های مالی سالیانه و ترازنامه شرکت‌ها و مؤسسات وابسته متعلق به هر سال مالی تا پایان اردیبهشت‌ماه سال بعد تنظیم و تقدیم خواهد شد.
شورای عالی ظرف یک‌ماه گزارش‌های مالی را بررسی و پس از تأیید صورت‌های مالی، آن را به تصویب می‌رساند.

ماده (۲۲)

هرگونه تغییر یا اصلاح اساسنامه به پیشنهاد رئیس شورا و تصویب دوسوم اعضای شورای عالی خواهد بود.

ماده (۲۳)

این اساسنامه پس از اصلاحات لازم در سه فصل و ۲۳ ماده و پنج تبصره تنظیم و بنا به پیشنهاد وزیر فرهنگ و ارشاد اسلامی در تاریخ ۱۳۷۴/۸/۳۰ به تصویب شورای عالی سازمان رسید.

منابع و مآخذ

۱. قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران.
 ۲. سند چشم‌انداز بیست‌ساله جمهوری اسلامی ایران.
 ۳. سند سیاست فرهنگی جمهوری اسلامی ایران، شورای عالی انقلاب فرهنگی، مصوب ۱۳۷۱.
 ۴. قانون وظایف و اختیارات وزارت امور خارجه، مجلس شورای اسلامی، مصوب ۱۳۶۴/۱/۲۰.
 ۵. قانون اهداف و وظایف وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، مجلس شورای اسلامی، مصوب ۱۳۶۵/۱۲/۱۲.
 ۶. قانون خط‌مشی کلی و اصول برنامه‌های سازمان صداوسیما جمهوری اسلامی ایران، مجلس شورای اسلامی، مصوب ۱۳۶۱/۴/۱۷.
 ۷. قانون اعزام دانشجویان به خارج از کشور، مجلس شورای اسلامی، مصوب ۱۳۶۴.
 ۸. قانون وزارت آموزش عالی، اساسنامه اصلاحی کمیسیون ملی یونسکو در ایران، مجلس شورای اسلامی، مصوب ۱۳۶۶/۶/۲۹.
 ۹. بیانات مقام معظم رهبری در جمع رایزنان فرهنگی، ۱۳۸۸/۱۲/۱۱.
 ۱۰. جزوه «سازمان فرهنگ و ارتباطات اسلامی و جایگاه آن در مدیریت فعالیت‌های فرهنگی بین‌المللی جمهوری اسلامی ایران»، ستاد برنامه‌ریزی و مهندسی روابط فرهنگی بین‌المللی، دی‌ماه ۱۳۸۸.
 ۱۱. اساسنامه سازمان فرهنگ و ارتباطات اسلامی، مقام معظم رهبری، مصوب ۱۳۷۴/۴/۱۰.
 ۱۲. اساسنامه سازمان صداوسیما، مجلس شورای اسلامی، مصوب ۱۳۶۲/۷/۲۷.
 ۱۳. اساسنامه سازمان میراث فرهنگی و گردشگری، مجلس شورای اسلامی، مصوب ۱۳۶۷/۲/۱.
 ۱۴. محمدی، سعید. «الگوی دیپلماسی»، روزنامه جام‌جم، شماره ۲۲۸۵، ۱۳۸۸/۲/۲۸.
 ۱۵. جلالی، رضا. «بررسی وضعیت اداره روابط فرهنگی بین‌المللی جمهوری اسلامی ایران»، مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، شهریورماه ۱۳۸۲.
 ۱۶. جلالی، رضا و فاطمه موسوی. «اظهارنظر کارشناسی درباره طرح ساماندهی نهادهای تبلیغی، دینی و فرهنگی، تشکیل ستاد عالی توسعه فرهنگ اسلامی»، مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، ۱۳۸۶/۵/۲۹.
 ۱۷. سنبلی، نبی. «دیپلماسی فرهنگی و نقش آن در پیشنهاد منافع ملی. خبرگزاری فارس»، ۱۳۸۹/۱۱/۲۰.
- شماره گزارش (۸۶۱۱۱۰۰۶۱۲)

شماره مسلسل: ۱۰۳۲۱

شناسنامه گزارش

عنوان گزارش: بررسی وضعیت دیپلماسی فرهنگی جمهوری اسلامی ایران ۱. دستگاه‌ها و نهادهای فعال

نام دفتر: مطالعات فرهنگی (گروه فرهنگ عمومی و ارشاد و تبلیغ اسلامی)

تهیه و تدوین‌کنندگان: سینا کلهر، محمدمسعود صادقی

ناظران علمی: حمید صفری، مهدی ادیبان

متقاضی: معاونت پژوهشی

ویراستار تخصصی: —

ویراستار ادبی: نرگس کلاکی

واژه‌های کلیدی: —

تاریخ انتشار: ۱۳۸۹/۴/۱۶